

Sygn. akt: III AUa 418/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 grudnia 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący: SSA Janina Kacprzak

Sędziowie: SSA Iwona Szybka

SSO del. Joanna Baranowska (spr.)

Protokolant: st. sekr. sądowy Joanna Sztuka

po rozpoznaniu w dniu 17 grudnia 2014 r. w Łodzi

sprawy **Ł. M.**

przeciwko **Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych I Oddziałowi w Ł.**

o zwrot renty socjalnej,

na skutek apelacji organu rentowego

od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi

z dnia 21 stycznia 2014 r., sygn. akt: VIII U 3067/13,

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Okręgowemu w Łodzi do ponownego rozpoznania.

Sygn. akt III AUa 418/14

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 24 kwietnia 2013 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych I Oddział w Ł. zobowiązał Ł. M. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 czerwca 2012 r. do 30 czerwca 2012 r. , od 1 września 2012 r. do 30 września 2012 r. i od 1 listopada 2012 r. do 31 grudnia 2012 r. w kwocie 2730,68 zł z uwagi na osiągnięcie przychodu powyżej 70 % przeciętnego wynagrodzenia w miesiącu czerwcu , wrześniu , listopadzie oraz grudniu 2012 r.

Ł. M. złożył odwołanie od powyższej decyzji. Odwołujący wskazał, że przekroczenie kwoty przychodu wynikało z tego, że w 2012 r. przebywał on w miesiącach: czerwiec, wrzesień , grudzień na urlopie rehabilitacyjnym i wypoczynkowym. Przekroczenie zaś kwoty za listopad 2012 r. wynikało z otrzymanej pomocy na święta. Ponadto wskazał, że od stycznia 2013 r. prowadzi działalność gospodarczą, która nie przynosi dochodów. Renta socjalna jest jego jedynym dochodem, zaś zwrot kwoty spowoduje, że pozostanie bez środków do życia.

Organ rentowy w dniu 5 lipca 2013 r. złożył odpowiedź na odwołanie, w którym wniósł o jego oddalenie. Zakład Ubezpieczeń Społecznych I Oddział w Ł. wskazał, że osoba pobierająca rentę socjalną obowiązana jest niezwłocznie powiadomić organ wypłacający rentę o osiągnięciu przychodu powodującego zawieszenie prawa do renty socjalnej w formie pisemnego oświadczenia. Osoba, która pobrała nienależne świadczenie jest zobowiązana do jego zwrotu.

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 21 stycznia 2014r. w sprawie VIII U 3067/13 Sąd Okręgowy w Łodzi zmienił decyzję w ten sposób, że ustalił, że Ł. M. nie jest zobowiązany do zwrotu nienależnie pobranej renty socjalnej za okres od 1 czerwca 2012r. do 30 czerwca 2012r. i od 1 września 2012r. do 30 września 2012r. oraz od 1 listopada 2012r. do 31 grudnia 2012r.

Sąd Okręgowy ustalił, że Ł. M. urodził się (...) Ł. M. od dnia 1 października 2003 r. ma ustalone prawo do renty socjalnej. Od dnia 3 lipca 2006 r. do 31 grudnia 2012 r. Ł. M. był zatrudniony w Hotel (...) ul. (...), która to firma jest zakładem pracy chronionej. W miesiącach za które organ rentowy nakazał zwrot świadczeń wnioskodawca uzyskał następujące dochody: za miesiąc czerwiec 2012 r.- 2618,08 zł brutto, za miesiąc wrzesień 2012 r.- 2642,82 zł brutto, za miesiąc listopad 2012 r.- 2864,24 zł brutto, za miesiąc grudzień 2012 r.- 2889,15 zł brutto. Ł. M. ma orzeczony na stałe znaczny stopień niepełnosprawności. Niepełnosprawność istnieje od urodzenia. Wnioskodawca ma wrodzony brak prawej kończyny dolnej, ponadto cierpi na niedorozwój lewego uda. Praca w firmie Hotel (...) wymagała ciągłego przebywania w pozycji stojącej przez 12 godzin. Z uwagi na stan zdrowia wnioskodawca musiał zrezygnować z pracy w tym zakładzie. Wnioskodawca przebywa stale pod opieką ortopedy oraz uczęszcza na zabiegi rehabilitacyjne, które pozwolą mu na zachowanie zdolności chodzenia w przyszłości. Odwołujący ma na utrzymaniu żonę, która pracuje w charakterze pracownika socjalnego (z wynagrodzeniem około 1620 zł brutto) oraz 3,5 letnie dziecko. Mieszkają wspólnie w mieszkaniu o powierzchni 75 metrów kwadratowych, a miesięczny czynsz wynosi około 500 zł. Nie otrzymuje dofinansowania do mieszkania. Wnioskodawca nie może liczyć na wsparcie rodziców gdyż oboje są rolnikami i utrzymują się wyłącznie z renty rolniczej. Renta socjalna to jego jedyny dochód.

Sąd Okręgowy dokonał takich ustaleń w oparciu o dokumenty z akt organu rentowego i akt sprawy, czynił ustalenia także w oparciu o zeznania wnioskodawcy, uznając je za wiarygodne jako spójne jasne i logiczne.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał odwołanie za uzasadnione. Przytoczył treść art. 138 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS z dnia 17 grudnia 1998r. (Dz. U. 2009, 153, 1227 ze zm.), zgodnie z którym osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, zobowiązana jest do ich zwrotu. Zgodnie z ust 2 za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust. 1 uważa się: 1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania; 2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia. W myśl ust 3 za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust. 1 uważa się również świadczenia wypłacone z przyczyn niezależnych od organu rentowego osobie innej niż wskazana w decyzji tego organu. Zgodnie z ust 4 nie można żądać zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń za okres dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli osoba pobierająca świadczenia zawiadomiła organ rentowy o zajściu okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, a mimo to świadczenia były jej nadal wypłacane, w pozostałych zaś wypadkach - za okres dłuższy niż 3 lata, z zastrzeżeniem ust. 5. Zgodnie z ust 5 kwoty nienależnie pobranych świadczeń w związku z osiągnięciem przychodów, o których mowa w art. 104 ust. 1, podlegają zwrotowi za okres nie dłuższy niż 1 rok kalendarzowy poprzedzający rok, w którym wydano decyzję o rozliczeniu świadczenia, jeżeli osoba pobierająca to świadczenie powiadomiła organ rentowy o osiągnięciu przychodu, w pozostałych zaś przypadkach - za okres nie dłuższy niż 3 lata kalendarzowe poprzedzające rok wydania tej decyzji. W myśl ust 6 organ rentowy może odstąpić od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń w całości lub w części, zmniejszyć wysokość potrąceń, ustaloną zgodnie z art. 140 ust. 4 pkt 1, lub zawiesić dokonywanie tych potrąceń na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności.

Przytaczając treść art. 84 ust 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. Nr 137 poz. 887 ze zm.) Sąd Okręgowy wskazał, że osoba, która pobrała nienależne świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu, wraz z odsetkami, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego, z uwzględnieniem ust. 11. Zgodnie z ust 8 zakład może odstąpić od żądania zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń w całości lub w części, odroczyć termin ich płatności albo rozłożyć je na raty, jeżeli: zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności lub kwota nienależnie pobranych świadczeń nie przewyższa kosztów

upomnienia w postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Konstrukcja tego przepisu oparta jest na uznaniowej kompetencji ZUS. Wydając decyzję o zwrocie nienależnie pobranego świadczenia organ rentowy powinien wziąć pod uwagę całokształt sytuacji w jakiej znajduje się osoba do której jest ona kierowana. W orzecznictwie przyjmuje się, że okolicznościami takimi są m.in. brak majątku; ustalenie, że w przypadku zwrotu świadczeń osoba zobowiązana lub osoby pozostające na jej utrzymaniu zostaną pozbawione niezbędnych środków utrzymania, ciężka choroba powodująca niezdolność do pracy bądź niepełnosprawność, wiek osoby zobowiązanej, zdarzenia losowe, (kradzież, pożar), bądź inne klęski żywiołowe powodujące szczególne trudności w sytuacji materialnej osoby zobowiązanej. Sąd Okręgowy analizując sytuację odwołującego uznał, że po jego stronie zachodzą okoliczności uzasadniające zastosowanie wobec niego dobrodziejstwa, jakim jest odstąpienie od żądania zwrotu kwoty dochodzonej przez organ rentowy. Wnioskodawca jest osobą niepełnosprawną, zaliczoną do znacznego stopnia niepełnosprawności, co wyklucza możliwość wykonywania przez niego pracy na tzw. otwartym rynku pracy. Stan zdrowia wnioskodawcy ulega pogorszeniu i musi on przechodzić zabiegi rehabilitacyjne. Również stan majątkowy odwołującego się nie pozwala mu na zwrot świadczeń bez uszczerbku dla niego i jego rodziny. Biorąc pod uwagę wyżej przytoczone regulacje prawne oraz ustalony w sprawie stan faktyczny, Sąd Okręgowy uznał, że zachodzą podstawy do zmiany zaskarżonej decyzji.

Apelację od powyższego wyroku wywiódł organ rentowy zaskarżam powyższy wyrok w całości i zarzucając mu naruszenie prawa procesowego tj. art. art. 477⁹ k.p.c. poprzez rozstrzygnięcie kwestii nie objętej zakresem zaskarżonej decyzji oraz naruszenie prawa materialnego tj. z art. 10 ustawy z dnia 27.06.2003r. o rencie socjalnej (Dz. U. 135, poz. 1268 ze zm.). Wskazując na te zarzuty apelujący wniosł o zmianę wyroku i oddalenie odwołania .

W uzasadnieniu apelacji wskazał, że Sąd pierwszej instancji nie zakwestionował faktu, że wnioskodawca osiągnął we wskazanych miesiącach przychód powodujący zawieszenie prawa do renty socjalnej. Jedynym motywem rozstrzygnięcia Sądu były okoliczności związane ze stanem rodzinnym i majątkowym oraz stanem zdrowia wnioskodawcy. Okoliczności te mogłyby stanowić ewentualnie podstawę do odstąpienia od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia na podstawie art. 138 ust. 6 ustawy z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z FUS (t. jedno Dz. U. z 2013, poz. 1440 ze zm.) w związku z art. 15 ustawy o rencie socjalnej. Przedmiotem sporu jest natomiast decyzja zobowiązująca do zwrotu wydana na podstawie art. 10 ustawy o rencie socjalnej, a nie decyzja odmawiająca odstąpienia od żądania zwrotu. Sąd orzekł zatem merytorycznie w kwestii, która nie została uprzednio rozstrzygnięta w drodze decyzji przez organ rentowy. Apelujący podkreślił, że w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych postępowanie sądowe ma charakter kontrolny w stosunku do decyzji organu rentowego, a przedmiot i zakres orzeczenia sądu wyznaczany jest przez treść decyzji organu rentowego, o roszczeniu ubezpieczonego w pierwszej kolejności powinien orzekać organ rentowy.

Apelujący podkreślił, że wnioskodawca w odwołaniu kwestionował zasadność wydanej decyzji wskazując, że otrzymane przez niego w spornych miesiącach kwoty nie powinny powodować zawieszenia renty, gdyż jego zdaniem nie były "wynagrodzeniem". Ewentualny wniosek o odstąpienie od żądania zwrotu będzie mógł zostać rozpatrzony po uprawomocnieniu się spornej decyzji tj. po potwierdzeniu przez sąd, że świadczenie co do zasady zostało nienależnie pobrane. Przy rozpatrywaniu takiego wniosku będzie brany pod uwagę stan rodzinny i majątkowy wnioskodawcy, a od wydanej decyzji będą przysługiwać środki odwoławcze na ogólnych zasadach.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja organu rentowego zmierzająca do wzruszenia zaskarżonego wyroku zasługuje na uwzględnienie, co skutkuje uchyleniem wyroku i przekazaniem sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania. Słusznym jest bowiem zarzut naruszenia prawa procesowego tj. art. art. 477⁹ k.p.c. poprzez rozstrzygnięcie kwestii nie objętej zakresem zaskarżonej decyzji.

Postępowanie cywilne w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jest wszczynane wniesieniem przez ubezpieczonego odwołania od decyzji organu rentowego lub odwołania w razie niewydania przez organ rentowy decyzji w terminie 2 miesięcy od zgłoszenia roszczenia. Wytoczenie powództwa w tych sprawach jest niedopuszczalne. W orzecznictwie przyjmuje się, że dochodzenie przed sądem prawa do świadczenia z ubezpieczenia społecznego, które

nie było przedmiotem decyzji organu rentowego, jest niedopuszczalne, z wyjątkiem przewidzianym w art. 477⁹ § 4, a treść decyzji, od której wniesiono odwołanie, wyznacza przedmiot i zakres rozpoznania oraz orzeczenia sądu (zob. postanowienie SN z dnia 13 maja 1999 r., II UZ 52/99, OSNP 2000, nr 15, poz. 601; wyrok SN z dnia 23 listopada 1999 r., II UKN 204/99, OSNP 2001, nr 5, poz. 169).

Z art. 477¹⁰ § 2 k.p.c. wynika zaś reguła, zgodnie z którą niedopuszczalne jest dochodzenie przed sądem żądania, które nie było rozpoznane przez organ rentowy. W związku z tym żądanie, które nie było przedmiotem decyzji organu rentowego, a zostało zgłoszone w odwołaniu lub w toku postępowania przed sądem, zostanie przekazane przez sąd do rozpoznania organowi rentowemu (zob. wyrok SN z dnia 25 maja 1999 r., II UKN 622/98, OSNP 2000, nr 15, poz. 591). W § 2 podkreślona jest kontrolna funkcja postępowania sądowego i zasada, że jego przedmiotem może być tylko żądanie (stan faktyczny i wniosek) będące przedmiotem rozpoznania przed organem rentowym. W postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych niedopuszczalne jest merytoryczne rozpoznanie żądań, które wykraczają poza podstawę faktyczną decyzji zaskarżonej odwołaniem (wyroki SN: z dnia 14 stycznia 1980 r., III URN 52/79, OSNCP 1980, nr 8, poz. 172 oraz z dnia 29 września 2000 r., II UKN 759/99, OSNAPiUS 2002, nr 10, poz. 246; por. też wyroki SN: z dnia 20 maja 2004 r., II UK 395/03, OSNP 2005, nr 3, poz. 43 i z dnia 7 marca 2006 r., I UK 195/05, OSNP 2007, nr 3-4, poz. 55).

Nie ulega wątpliwości, że zaskarżoną decyzją organ rentowy zobowiązał ubezpieczonego do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń. Ł. M. w odwołaniu od tej decyzji kwestionował jej zasadność wskazując, że otrzymane przez niego w spornych miesiącach kwoty nie powinny powodować zawieszenia renty, gdyż jego zdaniem nie były "wynagrodzeniem", zatem w spornym okresie nie przekroczył dopuszczalnego przychodu. Sąd Okręgowy nie rozpoznał istoty sprawy, nie analizował przesłanek wynikających z treści art. 138 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS z dnia 17 grudnia 1998r. (Dz. U. 2009, 153, 1227 ze zm.), który był podstawą zaskarżonej decyzji i nie rozstrzygnął czy świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania. Z treści odwołania nie wynika nawet ewentualny wniosek o odstąpienie od żądania zwrotu, który może zostać rozpoznany po uprawomocnieniu się spornej decyzji tj. po potwierdzeniu przez sąd, że świadczenie co do zasady zostało nienależnie pobrane. Dopiero przy rozpatrywaniu takiego wniosku może być brany pod uwagę stan rodzinny i majątkowy wnioskodawcy, a od wydanej decyzji będą przysługiwać środki odwoławcze na ogólnych zasadach.

Bez wątpienia Sąd pierwszej instancji rozstrzygnął kwestię nie objętą zakresem zaskarżonej decyzji, a zatem nie rozpoznał istoty sprawy. Konstrukcja odstąpienia od żądania zwrotu nienależnie pobranych świadczeń nie ma bowiem zastosowania w sprawie, w której ubezpieczony kwestionuje sam obowiązek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Wykorzystanie przepisu art. 138 ust. 6 ustawy o emeryturach i rentach jest możliwe dopiero, gdy zostanie prawomocnie rozstrzygnięte, czy kwoty, których zwrotu żąda organ rentowy, są nienależnie pobrane. Zatem kwestia odstąpienia od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń może stać się przedmiotem rozpoznania przed organem rentowym dopiero po prawomocnym zakończeniu niniejszego sporu sądowego dotyczącego prawidłowości uznania tych świadczeń za pobrane nienależnie, a od decyzji kończącej to postępowanie, przysługuje odwołanie do sądu pracy i ubezpieczeń społecznych. Dopiero wtedy przedmiotowe zagadnienie może stać się przedmiotem rozpoznania w postępowaniu sądowym. Dopóki zatem wnioskodawca nie wystąpi do organu rentowego z wnioskiem o rozważenie możliwości odstąpienia od obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia rentowego, dopóty nie będzie możliwe zweryfikowanie zasadności nałożonego na ubezpieczonego obowiązku zwrotu pobranych kwot przy uwzględnieniu przesłanek, o których mowa w przepisie art. 138 ust. 6 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Sąd Apelacyjny uznając, iż Sąd Okręgowy nie rozpoznał istoty sprawy, co z mocy art. 386 § 4 k.p.c. skutkowało uchyleniem zaskarżonego wyroku i przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania .